

Peedu Saar

Loomad

Toimetanud Piret Põldver ja Triinu Tamm
Korrektuuri lugenud Katrin Kern
Kujundanud Maris Kaskmann

© Peedu Saar ja Loomingu Raamatukogu, 2022
© Kaanefoto. konn

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull, Ilona Martson,
Mati Sirkel, Marek Tamm, Udo Uibo, Vaapo Vaher

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn
Tel: 627 6425
E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkinud Pakett

ISSN 1406-0515
ISBN 978-9916-616-89-5 (trükis)
ISBN 978-9916-616-90-1 (epub)

Polinale

1

Olin putukaks muutunud ja mulle meenus portugali tüdruk, kellega olime istunud mingis pargis kusagil Londonis, jalutanud rahvast täis tänavatel, tühjadel ka, igal pool, ja kellel oli rahakoti vahel tütrekese pilt (see portugali tüdruk oli ise alles laps!), mida ta mulle näitas ja kelle pärast, tütrekese siis, ta neil tänavatel hulkuski. Ja nüüd siis hulkusime koos. Kõik.

Kõik, kõik, kõik!

Millele ma ometi mõtlen! Iga hetk võis kellegi saabas (need olid suured ja mustad ja nahast, sageli) mu laiaks astuda. Olin putukaks muutunud. Hoidsin sillutise vahedesse, sinna, kus on natuke haisvat pori, tubakapuru ja konisid (jumal, kuidas need lehkasid!). Ja sellepärast ma imestasin, portugali tüdruk – mis kõik meelde ei tule! Aga ma ei saanud järele mõelda, mõtiskleda, kõigel peatuda, kuna sibasin tõesti elu eest. Ainult üks sähvis peas ja kõrvetas nagu elus tuli, eksitas mu mitte päris sisse kantud (lubage!) keha liikumise rütmi, eksitas päriselt, häiris, häiris, häiris (kas ma mitte üsna hiljuti, no väga ammu tegelikult, polnud istunud plaadimasina kõrval ja kuulanud Erik Satie „Vexations’i“, päris mitu tundi järjest, mitte küll kakskümmend neli, tõsi), mind häiris too lause, mida portugali tüdruk oli öelnud, kui jalutasime Londonis, ammu, ta ütles, mis on kõige tähtsam: ei tohi putukaks muutuda. Ta oli rõhutanud: ei tohi muutuda putukaks! Ja tookord, kui me jalutasime, mäletan täpselt, mõtlesin endamisi, temale ei öelnud, endamisi mõtlesin, just seda ma tegelikult tahan, olen võib-olla alati tahtnud, ise teadmatagi – ma ise olen alati tahtnud muutuda putukaks. Ja ma hulkusin portugali tüdrukuga päevi, sest lootsin, et ta veel midagi taolist, täpselt pihta, üliolulist ütleb ja võib-olla ta ütleski, ta oli ju tark tüdruk, tingimata, sest ka too vargilkäik oli ju toredasti välja mõeldud, ja üldse see kõik, aga... kõik!

Kõik, kõik, kõik!

Nüüd polnud ma enam kindel, mitte milleski, ja olukord oli täbar – ma olingi putukaks muutunud! Muidugi oluks igäihel lihtne naerda,

näpuga näidata, mõnitada (ja võib-olla seda just tehaksegi, kohe varsti, oota ainult, lihtsalt seni polnud keegi mind veel märganud), lihtne olnuks mõnitada ja parastada: kes käskis just sel päeval ja just nüüd krohvipraost, seina seest, oma urust ja pelgupaigast välja ronida, nüüd, kõikidest päevadest nimelt reede õhtul – kes käskis?! –, ja ma vastanuks neile, asi on lihtsamast lihtne, see oli labane nälg, sedasi oleksin vastanud... aga mul polnud häält! Olin segaduses, olin putukaks muutunud.

Nälg! Janu! Meeltesegadus! Äng! Instinkt!

Olin väljapääsuta olukorras!

Sain ka ise kohe aru, et peab olema reede või laupäeva õhtu, sest Lembit istus oma prügikastil, padi tagumiku all, ja ajas kellegi noore punkariga heatahtlikult juttu, ise juba üsna ära sätitud. Ahjaa, kas nimetasin, see kõik juhtus kõrtsis, kõrtsi ukse ees, see oli kõrts, kus õnnetus mind tabas, nii et ma... putukaks muutusin. Igal teisel korral oleksin Lembitut tervitanud ja tema oleks küsinud, kuidas mul on läinud, ja meiegi oleksime ajanud paar sõna sõbralikku juttu, ja kui ma talle ka pudelit tumedat õlut poleks ostnud, siis suitsu oleksin pakkunud tingimata. Aga sel päeval Lembit isegi ei märganud mind! Nii et ma andsin jalgadele ainult veel suuremat valu, teadmata, tõesti, vähimal määral, miks või kuhu ma üldse lähen. Nägin ka teisi tuttavaid, isegi sõpru, tõesti! Aga mis mul sõpradest, kui nende tanksaapad mu selga kraapisid, nii et ma kõnniteeplaatide vahele pugedes ainult väga napilt eluga pääsesin. Tubakapuru ja kusene pori! Turvakaamera! Vehkisin arutult tundlatega. Politseiauto seisis samas lähedal, küllap istus korralvur sees ja haigutas – kõik oli rahulik, keegi ei kakelnud, keegi ei lõhkunud pudeleid. Appi! Mida ma teen? Mul pole vähimatki lootust. Või siiski!

Ja siis nägin ma unistavate silmadega poissi!

Seal seisis unistavate silmadega poiss, too, kes kunagi kellegagi ei räägi, lihtsalt seisis, selg vastu seina, seisis ja jõi õlut, mõnikord ka suitsetas, ja arvati, mina küll arvasin, ta mõtleb, ja küllap tähtsaid ja keerulisi mõtteid, ja keegi teda eriti ei seganud. Ja nüüd siis käis mul peast läbi, et tema, just unistavate silmadega poiss on mu viimane lootus! Võtsingi suuna tema poole, jooksin. Mitte sillutiskivide vahel, kus olnuks ohutum, vaid otse, otse üle plaatide, ja mu süda täitus ääreni rõõmuga. Eks ole, et kõige täbaramas olukorras tuntaksegi kõige suuremat rõõmu, kui ühekorraga paistab kas või pisike lootusekiir. Sain kohe aru, et ta oligi mind juba märganud, et unistavate silmadega poiss oli

üldse esimene, kes mind mu uues olukorras tähele pani. Ja nii ma ei kartnud enam sugugi, vaid jooksin otse, otse, otse, ja olin õnnelik, olin kindel, et nüüd ma pääsen.

Mis mõnele on kaks sammu, on mõnele teisele hea jupp sibamist.

Aga oli see vast üks õnnelik sibamine ja need ühed õnnelikud sekundid! Olime ju peaaegu sõbrad! Pean silmas, mina ja unistavate silmadega poiss. Tema nime ma küll ei teadnud, keegi siin vist ei teadnud, aga sellest polnud midagi, sellest polnud üldse midagi! Mis peamine – tema oskab aidata. Jaa! Just tema oskabki! Või kes siis veel? Ma koguni komistasin ta unistavate silmade valvsa pilgu all, aga see polnud vist muud kui teatavat liiki kohmakus, midagi üpris ilusat õigu-poollest, mida inimene... (vabandust, vabandust, tundsin ennast ikka alles inimesena!), mida tuntakse siis, kui teine võtab teisele niisama heast südamest heateo teha. Komistasin ja murdsin vist ühe jala, aga tõesõna, ma ei pannud seda tähelegi. Jooksin edasi ja olingi varsti kohal, tähendab, kusagil unistavate silmadega poisi jalgade ees, mitte ka liiga lähedal, natuke eemal, et tal ei tarvitseks ülemäära kaela painutada, või kuidas öelda, et meil ses ebavõrdses ja ebamugavas, piinlikuski olukorras võimalikult hea ja loomulik oleks.

Ta vaatas mind ja mina vaatasin vastu.

Tere, ütlesin, nojah, lõpuks pidi see juhtuma... olen alati tahtnud sinuga juttu teha, aga tead, ma kuidagi ei... ma võib-olla isegi kartsin... ja igatahes ei tahtnud ma sind segada või midagi sellist... Aga nüüd siis! Vabanda mu otsekohesust, näed ise, olen võrdlemisi täbaras seisus, ega ma muidu poleks vist tänagi...

Lause jäi pooleli, sõnad katkesid, sain aru, mul pole häält!

Silme eest lõi pahameelest mustaks.

Keerutasin oma tundlaid ja antennikesi (kuidas neid kõiki on õige nimetada – jumal teab!), ajasin end kogu jõudu kokku võttes tagumistele jalgadele püsti... ja prantsatasin selili. Kõik viis jalga (nüüd nägingi, üks oli katki ja ripnes jõude üle rinna) rapsisid õhku, aga asjata – jalgade peale tagasi ma ei saanud. Aga oma päästjat nägin ses uues asendis isegi paremini. Nägin ta nägu, ta unistavaid silmi, ta pilku, mis ikka veel kindlalt minule oli suunatud. Ta vaatas mind üksisilmi ja tähelepanelikult, igal juhul teatava huviga, ning hetkeks sain ma rahu tagasi. Mõtlesin, küllap peab endamisi aru, küllap pole mu juhtum isegi tema jaoks lihtne.

Mõtlet, mõtlet!

Usaldan end tervenisti ja täielikult sinu meelevalda, ja palun, andesta mu hädakisa nõudlikkus, ma pole loomult pealetükkiv, näed ise, mul lihtsalt polegi teist võimalust! Ma ootan. Siputasin veel kord jalgu, siis sättisin need sündsalt kõhu peale kronksu. Täpselt mu kõrvale maandus koni, hõõgus natuke ja kustus. Siis kellegi saabas, jällegi, üsna lähedal. Siis kõrge konts... mu jumal, nägin seda kõike altpoolt... kui ma surmahirmu poleks tundnud, liigutanuks miski minus, ja võib-olla ikkagi liigutaski (häbi!), aga konts puuris otse mu kõrvale kui nael, nii et kivipuru ja sädemeid lendas.

Näed ise, päris napikas... palun kiirusta!

Vaatasin jälle oma päästja, unistavate silmadega poisi poole ning... surin. Ei, mitte veel, mitte päriselt, aga miski minus külmus igaveseks. Ta vaatas mind endiselt, too unistavate silmadega poiss, ta jälgis mind tõepoolest tähelepanelikult, oli kogu selle aja jälginud, võib-olla juba enne, kui mina teda märkasin, aga... ta tahtis lihtsalt teada, kuidas ma suren, kus ja kelle jalgade all, kuidas täpselt, ja tal polnud mingit kavatsust mind päästa! Otsekui saanuks temagi aru, et mina aru sain, pööraski ta kohe sündsalt pilgu. Ja ma tegin endamisi viimase komplimendi ta inimlikkuse aadressil, mõeldes, küllap tal on ebamugav mulle otsa vaadata, nüüd, kus ma tema kurja ja ükskõikse uudishimu läbi olen näinud. Pöörasin samuti pilgu kõrvale, vaatasin sinna, kuhu temagi, ja taipasin, et olin jälle eksinud. Mitte ebamugavusest ei vaadanud unistavate silmaga poiss teisale, vaid sellepärast, et... tema tuli! Kes? Tema!

Kuninganna moodi tüdruk tuleb!

Kuninganna moodi tüdrukul olid pikad tumedad juuksed, ta ise oli pikk ja sale, sirge, valge näo ke ja suured silmad, ta kandis pikka kleiti nagu ikka, too tüdruk, keda siin harva ja väga hilistel tundidel ennegi näinud olin, või justkui olin, sest... oli ta ikka päris inimene või ainult tüdrukukujuline vaim? Võib-olla samasugune üksildane hing nagu unistavate silmadega poiss, kes ühegagi ei räägi ja kellega teised millegipärast kardavad juttu teha. Muidugi, ta on ju nii ilus! Ta on kuninganna moodi! Nüüd, kus ta meile läheneb, huulil mõistatuslik naeratus, kiiresti ja nagu täpselt inimeste vahelt läbi astudes, vältides igäühe pilku, sellegipoolest ja tingimata kõiki tähele pannes ja märgates. Ja võib-olla mulle ainult tundus, et juba õigegi lärnakaks muutunud kõrtsi ukseesine korraks nagu vakatas.

Kuninganna moodi tüdruk tuleb!

Tema tuleb! kostnuks kui igast seltskonnast, aga mitte kõva häälega, mitte jutu jätkuks, isegi mitte sosinal, vaid igäühe peas, seejuures tüdrukule isegi demonstratiivselt vähe tähelepanu pöörates, sedasi, et vakatus hetke pärast koguni veel lärmakamasse suminasse kadus. Ainult prügikastil istuv Lembit – nagu privilegeeritud seltskonnale kohane, seltskonnale, kus igäüks oma (ja ka teise) väärtust teab ja hinnata oskab, kus väiksust üleolekuga varjata ei püüta –, ainult Lembit naeratas tüdrukule heatahtlikult, noogutas ja jätkas väga sundimatult oma karja teenimist:

Ühelegi ei tohi halba teha!

Mina pole kunagi kellelegi midagi halba teinud!

Ärge tehke ühelegi halba!

Ainus, kellega kuninganna moodi tüdruk siin iial rääkis, oli muidugi unistavate silmadega poiss, aga sedagi väga harva, sest peaaegu alati piirdusid nad vaevumärgatava peanoogutuse, naeratusesega. Naeratusesega, mis oli kerge ja jahe, jahe ja kerge nagu vooluvees kokku triiviv esimene jää – nad peaaegu ei naeratanudki, siiski. Oma üksinduses olid nad võõramad kui võõrad ja selle sama üksinduse kaudu on nad kuidagi (kuidagi!) seotud.

Ja nüüd ta siis tuli!

Kuninganna moodi tüdruk tuleb!

Nägin, kuidas unistavate silmadega poiss end sirgu ajas (selg vastu sein, mõtetes, unustas ta sageli rühi), poiss ajas end sirgu ja neelatas, tõmbas käeseljaga üle näo ja kohendas kobamisi särgikaelust, samal ajal oligi tüdruk peaaegu poisini jõudnud. Nägin neid, haruldasi naeratusi, rohkem silmades, tõesti, peaaegu olematuid, sulgkergeid ja hoolega varjatuid – selgeid märke sellest, et nad teineteist kindlasti märganud olid, ja võib-olla ei pea kumbki paljuks vahetada mõni sõna, just nüüd, täna!

Ma kartsin nagu pöörane!

Kartsin, et sellesama tüdruku madala talla ja ümara ninaga kingakeste all leian ma oma otsa. Põhjus, miks end poisi ees seni suhteliselt turvaliselt tundsin, õigupoolest, jah, kuidas mul seni elus oli õnnestunud püsida, põhjus oli ainuüksi selles, et unistavate silmadega poiss seisis alati üksi, et tema ümber püsis ikka meeter või poolteist tühja ruumi. Aga meeter või poolteist oli reede või laupäeva õhtul (öös)

juba!) selle madala ukse taga, selle kõrtsi ees, neil tundidel, mil Lembit heatahtlikult ja lõputu kannatlikkusega oma rahvast teenis, meeter või poolteist oli nagu... tammepuu keset karjamaad või hunt metsas või laev merel... Nüüd, kus kuninganna moodi tüdruk lähenes ja ma ikka alles unistavate silmadega poisi ees selili lebasin, väike ja must, peaaegu eimidagi, ja ma ei saanud põgeneda, varjuda kõnniteeplaatide vahele – nüüd siis pidi minuga lõpp olema.

Nüüd on lõpp!

Väiksenä arvasin, et linnud ei sure. Ma ei osanud seda ette kujutada, samuti polnud ma kunagi näinud surnud lindu. Hiljem muidugi nägin. Nägin auto ette jäänud linde; nägin, kuidas kass linnu kinni püüab ja temaga mängib, ja teadsin, kuidagi, see lind on sama hästi kui surnud; nägin puu otsast alla kukkunud pesa, pojad sees, ja väikesed poisid ja tüdrukud hoolitsesid vaesekeste eest lõputu osavõtlikkusega... kuni linnupojad surid; valju kärgatuse saatel langes parte ja hanesid, kui oli jahihooaeg.

Aga ikkagi! Arvasin millegipärast, linnud ei sure.

Sellepärast siis, kui ma ise linnuks muutusin, tundsingi end enam-vähem surematuna. Keksisin koos varblastega külavaheteedel, kisklesime saiatüki pärast ja pugesime vuringa sirelipõõsasse peitu. Sukeldusin partidega igavesse öösse, päris põrgu piirile, sügavasse vette ja filtreerisin põhjamudast kõige hõrgumaid suutäisi. Jälle pinnal, voolas vesi sulgedelt, pilgutasin süütult silmi ja jäin mängupardina tasasesse lainesse loksuma, nagu ei teaks ma millestki midagi. Saatsin koos kajakatega kalalaevu ja tegin sadamates põrgulärmi. Undasin suurlinnade aoeelses tontlikus sinas. Lõin oma paabulinnusaba laiali ja lasin end imetleda ning mõnikord, väga harva, tuli mu nokast taolist laulu, mida kuulatama jäädi ja küsiti: kes küll sellist häält teeb?

Siis suri mu ema. See oli kevadel.

Emä ütles, et tal on vaja puhata. Aga mina keerlesin kõrgel õhus, tegin oma ringe, ja kui jälle tagasi jõudsin, teadsin kuidagi, ema enam ei ole. Ma ei saanud aru, kui hirmunud just täpselt olen või mis on juhtunud. Lendasin ära ega tulnudki tagasi, olin noor ja tugev ja mul polnud vaja puhata. Mul oli linnu uni. Veetsin öid kõige peenematel ladvaokstel või kiriku tornikiivrite tippudes, risti põikpuudel, taeva enda klõbisevatel kontidel. Lasin end kanda hõreda õhu kergetel hoovustel. Ühe teise linnuga veetsime mitugi ööd paradiisis endas, mis nii kenasti sulgede ja oksaraagudega vooderdatud oli.

Võiksid ju jäädagi, arvas ta.

Ja tegi koguni väikese draama, kui vastasin, et ma kuidagi ei saa.

Lendasin ära ja ega ta nii väga kurvalt maha jäänudki – ta oli mõneti mu enda moodi, üksindusega sõbrunenud ja pisut hirmunud. Mis veel – ta oli luuletaja. Selliselt kulusid aastad. Harjusin hõreda õhuga, süüa

ja juua ei vajanud ma peaaegu üldse. Aga unenägudes kukkusin ma üha sagedamini. Tegin silmad lahti – kukkusingi! Rabisesin läbi okste, libisesin katuse vaskplekil või olin vabalangemises tundmatute sügavike kohal. Lõin tiivad laiali, tegin nahkhiire kombel salto ja söötsin tähekirjusse öhe. Hakkasin lendama üha kõrgemal. Maalähedane raske õhk muutis mu loiuks ja uniseks. Tundsin, see on ohtlik. Kõrgemal olid omad ohud, aga mul justkui polnud valikut. Lendasin iga päev natuke kõrgemale, olin iga päevaga natuke kergem ja elu jäi minust üha kaugemale. Ma ei teadnud, kuhu olen teel, aga läksin ikka, ma ei osanud teisiti, nagu ütlesin, mul justkui polnud valikut. Millele ma lootsin? Kas arvasin, et jõuan kuhugi välja? Küllap muidugi! Aga ma ei jõudnud. Päike kõrvetas tiibu ja ere valgus pani silmad kipitama. Tühjus seal üleval oli otsatu! Hõljusin maade ja merede kohal, mida ma ei tundnud. Nägin siniseid, rohelisi ja kollaseid laiike ning mõnikord kattis kõike kobrutav hallvalge vaht, seal oli sipelgate radu, mille koondumiskohad öösiti toredasti helendama löid. Maailmast, mille olin risti-põiki läbi lennanud, ei teadnud ma midagi. Olin eluvõõraks jäänud. Ja siis ma väsisin.

Nüüd tean kuidas linnud surevad...

...nad kukuvad taevast alla.

Olin väsinud. Mul oli vaja puhata. Ja siis meenus mulle ema. Mõtlesin, suren sama vapralt kui tema, sest vist küll keegi pole nii vapralt surnud. Kaotasin kõrgust ja mul oli hirm, aga kui ma emale mõtlesin, läks hirm väiksemaks. Meenus üks kajakas ühes suures linnas, kunagi ammu, ühe pargi servas, tamme all, ja sealsamas mängisid poisikesed jalgpalli ning koerad ja kassid tegid oma ringe, aga kajakat ei puutunud ükski, tema ümber oli suur vaikus ja üksindus, peatusin ta kõrval, kükitasin niitmata rohus, ainult korraks, kuulatasin. Ta oli suremas. Ema ümber oli ka suur vaikus, kui ta istus ja ootas, isegi naeratas veel veidi enne, kui läks. Ja nagu seal pargis kajaka juures, nii peatusin ka ema kõrval, korraks, kuulatasin, ei osanud midagi teha, ei osanud midagi öelda, ja läksin. Ema, kes oli suremas, oli vapper, aga mina, kes ma võisin tulla ja minna ja keerelda kõrgel õhus, olin arg ja hirmunud ja segaduses. Nii vist ongi, mõtlesin, kui oled noor ja tugev ja sul on mustmiljon võimalust, teeb see araks ja hirmutab ja ajab segadusse, aga kui enam ei ole, alles siis saad vapraks. Kui saad. Mõtlesin, nüüd olen minagi tark ja saan asjadest aru, nüüd, kus ma langen, olen

targem ja saan asjadest paremini aru, alles nüüd, kui minulgi enam valikut pole.

Ma kukkusin taevast alla.

Kaotasin kõrgust ja teadsin, seal all maa peal ma suren. Mu tiivad olid õhukeseks põlenud, luud hapraks muutunud ja külmavõetud jalgu polnud enam olemaski. Kohtasin langedes mõnd lindugi, mõni laskus koos minuga, aga et olin vaikne ja mõtetes, löid nad varem või hiljem tiivad laiali, pöörasid tiivaotsad üles, sedasi, ja olidki läinud. Kui kerge see oli! Kui kerge see oli olnud ka minule! Aga mitte enam, olin väsinud.

Peab olema vapper!

Nagu ema!

Nüüd saan temast aru.

Enam ma ei karda.

Kui nokk lubaks... ma naerataks, ja siis tundus, ma naeratangi, kuidagi. Pidin juba üsna maa lähedal olema. Nägin, see oli too, sipelgaradade sõlmpunkt, kummaline lõkkease, mis leekidesse ei löö, aga ka päris ei kustu. See oli öine suur linn. Suurlinn, mõtlesin, kui olin maale juba nii lähedal, et kõige kõrgema kiriku torni tipp seljataha jäi. Olgu peale, nüüd on lõpp, pean olema vapper, ei tohi karta. Kõik on lihtne. Linnud lendavad, kuni kukuvad alla... Sipelgaradade sõlmpunkt, ahvatlev soe hõõgus muutus lähenedes kõledalt külmaks kiviks. Maailm on petlik. Aga ainult temale, kes loodab ja unistab. Aitab, kui näha ja mõelda. Unustada.

Tinane, külm, hall. Suurlinn!

Lõpuks kukkusin ikkagi nagu kivi, sest küllap olin hirmust kange. Aga mäletan, see oli nii selge, esimene, kõige esimene mõte, kui mu neli tugevat jalga maad puutusid, esimene mõte oli: ja mina olin juba arvanud, et saan temast aru, emast, et nüüd ma tõepoolest tean midagi maailmast ja elust.

Ära arva! Ära arva!